

Pisava krajinskih lastnih imen.

Dr. Jos. Tominšek.

ktualno je postalo vprašanje o pisavi naših krajepisnih imen šele, ko je pismena slovenščina dobivala veljavo v javnem življenju in v uradih in so si olikani sloji naposled pričeli tudi privatne beležke delati v slovenskem jeziku. Saj so v prejšnjih dobah vsa taka imena zapisovali bodisi polatinjena bodisi ponemčena; tedaj je nastala tista premnožica popačenih slovenskih, le nemščini služečih imen: n. pr. Katschidol = Kačji Dol, Wertze = Brdce, Werdu = Brdo, Unterseutze = Spodnje Sevce (= Selce), Wesgowitzen = Bezgovica, Wresje = Brezje, Liffai = Ljubija, Schönjack = Ženjak, Plippitzberg = Plitvički Vrh, Iswanzen = Ivanjci, Urschendorf = Noršinci, Rotschützen = Ročica, Scheriazzen = Žerjavci, Sauerberg = Zavrh, Wadlberg (!) = Vodole, Skoggen = Skoke, Rothwein = Radvina (na Štaj., na Kranjskem: Radovina), Arschische = Režišče, Scheinbüchel (tudi Schweinbüchel) = Sinja Gorica, Golowerdu = Golo Brdo, Siegersdorf = Žiganja Vas, Waisach = Visoko, Gowidul = Goveji Dol itd. itd.

Mnoga taka imena so le prevedena in to bi še ne bilo prehudo; grdi spaki pa so nastali vsled nenaravnega zgodovinskega razvoja pri zapisovanju teh imen: skoraj vsako je bilo namreč najprej za-beleženo v tujem (zlasti nemškem) jeziku in seveda kolikor mogoče doslovno po ljudski izreki dotičnega narečja (Wrodech = v Brodéh itd.); v slovenskem jeziku pa so se imena pričela zapisovati obično šele mnogo pozneje in sicer kolikor mogoče v knjižni obliki (n. pr. Brdo in ne „Brdu“, dasi se beseda v onem kraju nemara tako izgovarja). Često je imel naš jezik težave, da se je odkrižal takih skrajno dialektnih, v tuji pisavi pa že udomačenih oblik; koliko truda je stalo, da je iz zemljevidov kolikor toliko izginil Terglóv (tako ljudstvo pristno res govori!) in se nadomestil s knjižnim „Triglavom“¹⁾

¹⁾ Slabše se godi Triglavovemu sosedu, širokemu Stenarju (ki se res odlikuje po mogočnih „stenah“). Ker ga prebivalci imenujejo (z ozkim *e*, ki se bliža *i*-ju) „Ste(j)nerja“ in je prvi kartograf ime zapisal kolikor toliko po ljudski izreki: Steiner (čitaj: Sté-i-ner), se je po napaki mislilo, da je beseda v zvezi s — Stein —

Dokler so se slovenska krajepisna imena torej zabeleževala v potujčeni obliki, ni moglo biti vprašanje pereče, kako se naj pišejo. Tista trohica imen, kar se jih je nahajalo v maloštevilnih slovstvenih proizvodih, se je spravila kakorkoli pod pravopisno streho. Ko pa je konec 18. stoletja slovensko slovstvo pričelo računati tudi na mase in na narodno življenje, se je bilo piscem in slovničarjem odločiti dosledno za kako pisavo. In res: mnogo obrekovani, vendar vrli otec Marko Pohlin je takoj stopil na noge; saj se je baš on namenil skrbeti za duševno hrano širšim slojem. Kot praktičen mož bistrega uma je v svoji slovnici („Kraynska Gramatika“, 2. izdaja, izšla v Ljubljani l. 1783., na str. 206) zapisal to-le pravilo: „Alle eigenen Nennwörter,¹⁾ sowohl Haupt-, als von denselben abstammende Beywörter“ (t. j. pridevniki) se pišejo z veliko začetnico. Zgledov, žal, tu ne navaja nikakih.

Drugi mož, ki je v dobi našega preporoda skrbel za splošno ljudsko hrano, je bil Vodnik. V svojem sestavku „Popisovanje Krajnske dežele“ (v „Veliki pratiki za tu lejtü 1795“)²⁾ je imel dokaj prilike, zavzeti stališče v našem vprašanju; tudi on piše lastnoimenske samostalnike in pridevnike vobče z veliko pismenko, pa brez doslednosti.

Drugače pa je postopal Vodnik nasproti imenom ljubljanskih ulic in trgov. Očitno jih ni smatral za lastna imena in jih je zato pisal z malo. Naslanjal se je v tem oziru na način ljubljanskih oklicnih knjig. (Glej I. Vrhovnik v Izvestjih M. dr. za Kr. 1896, str. 116 in 147.) Ta imena se pišejo l. 1780—96 n. pr.: „na starim tergi, na placi, na šolskim tergi; v rožni gasi, v študentovski gasi, v špitalski gasi, v slonovi gasi, v gosposki gasi, v križanski gasi, v salenderski gasi, na cesti dunajski“ itd. Le izjemoma naletimo na kako veliko začetnico, zlasti pri izosebnih imenih, n. pr.: „v Lingarjove gasse“ itd. Frančiškanska oklicna knjiga, ki je malo poznejša (1798—1815), pa piše obično oba dela (ali vsaj enega) z veliko: „v Nunski Gasi, v Parmhercigarski Gasi, v Elefantovsk gass, na Celovski Cesti“.

kamen, kar je čisto napačno! Od neveščih turistov so se navzeli celo domači vodniki nemškopravopisne izreke „Štajner“ in se jim mora še nalašč razložiti — njih domača beseda. — Da dolina Kot ob Triglavu velja Nemcu („Kottal“) za „Blatno“, to se ne da preprečiti, dasi je seveda pristen slovenski „kot“. (Primeri tudi razne Kočne, ki stoje vselej v kakem kotu.)

¹⁾ Tako nazivlje Pohlin nomina propria = lastna imena.

²⁾ Gl. Valentina Vodnika Izbrani spisi. Uredil Fr. Wiesthaler, str. 3—7.

Dandanašnji prištevamo seveda tudi imena ulic, trgov, nabrežij, nasipov, vrtov, nasadov, vodnjakov določene nazivke zgradb itd. krajepisnim imenom. —

Tako se je snov nabrala in stopile so na površje metode za nje obdelavo; na kako uzakonitenje ni nihče mislil; vsak je pisal, kakor mu je pač pero nanese, le toliko čuteč, da so zaradi laglje umljivosti potrebne velike začetnice, pa kje? Kjerkoli! V takem stanju so tekla in pretekla leta in desetletja. Metelko se v svoji slovnici s to točko ni posebe pečal.

Tako je prišlo leto 1843. in Bleiweis je v Novicah nastopil dediščino svojih prednikov. Ni se mogel odločiti na nobeno stran. Še mesečna imena so mu delala preglavico. Takisto poskuša pri drugih imenih sem in tja. Odločiti se je Bleiweisu tudi bilo, kako go pisal krajevna imena, vzeta od svetnikov, s pristavkom „Sveti“ in „Šent“. Na str. 4 piše: „fajmošter per s. Jerneji“, na str. 63: „od sv. Duha“, v imeniku pa „pri S. Križu pri Teržiču“.

Ostalo je še vse na nejasnem, ko je leta 1863. izšla druga, temeljito predelana izdaja Janežičeve „Slovenske slovnice“; ta izdaja je tako izborna, da je še dandanašnji — po dr. Sketu modernizovana — temelj našemu slovniškemu pouku. V § 81. je ta izdaja strnila tudi pisavo lastnih imen v to-le pravilo: „Z veliko črko pišemo . . . vsa lastna imena v samostavnikovi obliki. Lastna imena v prilogovi (t. j. pridevnikovi) obliki pišemo le tedaj z velicimi črkami, kedar nimajo samostavnega določila pri sebi, n. pr. Valvazor, Ljubljana, Kom, Dolenec — Gorensko, Avstrijansko; z malimi črkami vendar pišemo n. pr. dolensko vino, gorenska stran, ljubljansko mesto, avstrijansko cesarstvo. — Druga pa je s tistimi prilogi (= pridevniki), ki so se z občnimi samostavniki v zaznambo lastnih imen združili, ko bi bil njih pomenek dvomljiv, če jim velicij črk ne damo, n. pr. Novo mesto, Bela reka, Zlati rog . . .“

Janežičevo pravilo je v bistvu ohranjeno še v najnovejši dr. Sketovi izdaji iz l. 1906. (v § 34.), a mislim, da se ne motim, da je to — nesrečno — pravilo bilo in je vzrok, da se v pisavi, zlasti krajepisnih, lastnih imen naše najmerodajnejše knjige diametralno razlikujejo. Zelo dvoumen je v prvem pravilu dostavek, da se naj pišejo lastna imena z veliko črko le „v samostavnikovi obliki“. Kaj pomeni v „samostavnikovi obliki“? Ako se misli na lastno ime absolutno kot samostalnik, potem bi se morali absolutni samostalniki „mesto“, „reka“, „rog“, ki so na koncu pravila navedeni (Novo mesto itd.), pisati brezdvomno z veliko začetnico in ne z malo,

kakor jo zahteva Janežič; torej: novo Mesto, bela Reka, bohinjsko Jezero. Ugovor, da so „mesto“, „reka“ itd. občna imena, ne velja; saj je vsako občno ime lahko tudi lastno (n. pr. slučajno¹⁾) baš „Reka“ in okoličanom velja vsako Mesto za lastno ime!). Po svojem pravilu o „samostavnikovi obliki“ naposled Janežič na noben način ne bi imel pisati pridevnika „Novo“ z veliko začetnico; pravilo o pisavi „Novo mesto“ je torej popolnoma neskladno s splošnim prvim pravilom, ki pač ne uvažuje lastnih imen, obstoječih iz dveh in več besed. — Ako pa nam je dostavek umeti le relativno, namreč tako, da se lastno ime piše z veliko črko le kot samostavnik, a ne kot pridevnik (in na to je Janežič pač mislil, kakor je razvidno iz naslednjega stavka), potem zagazimo v nove zadrege: morali bi pisati „janežičeva slovnica“, „jožefovi bratje“, „bohinjsko jezero“! In če pišemo „Gorensko, Avstrijansko“, ker nimata „samostavnega določila pri sebi“, bi morali pisati z veliko tudi: „on ne zna Nemški, ta zavija po Gorensko“, ker tu ni nikakega samost. določila! Ako še naposled pribijemo, da bi po onem Janežičevem pravilu, ki zahteva pisavo „Novo mesto“, mogli pisati prav tako tudi „Bohinjsko jezero“, kakor smo po gorenjem morali pričakovati ali „bohinjsko Jezero“ ali pa „bohinjsko jezero“, potem pač lahko umevamo, da je tako pravilo pisatelje zbegalo še bolj, nego so že bili.

Le dvojen je bil pozitiven dobiček tega poglavja: *a)* Vsaj za enojna lastna imena v samostalniški obliki je bila določena velika začetnica; in *b)* takisto neoporečno se je mogel iz pravila posneti zakon, da se naj pišejo lastna imena, kakor Bistrica, Bela, Hudinja, Lašče i. dr. z veliko začetnico tudi tedaj, ako stoji pred njimi označujoč pridevnik: Bohinjska (Bistrica), Koroška (Bela), Zgornja (Hudinja), Velike (Lašče); ni pa bilo jasno, naj se li pišejo ti pridevniki (Bohinjska itd.) z veliko ali z malo.

Dr. Sket je te nedostatke pač spoznal in jih je skušal odstraniti; a ker se je zadovoljil z vrivki, pustil pa temeljno pravilo, zato je tisti odstavek § 34. še danes nezadovoljiv. Vrinil je točko 4 *b)*, ki osigura veliko začetnico pridevnikom osebni h imen (Prešernov, Jožefov²⁾ itd.), ter točko 4 *a)*, ki bolje stilizuje pravilo o pisavi „Dolenjsko“, „Nemško“ = Nemčija itd. Izpustil je nadalje pri začetnem pravilu nesrečni dostavek „v samostavnikovi obliki“, a ostal je, žal, pri temeljni napaki vsega pravila, da namreč

¹⁾ Takih lastnih imen ima slovenščina vse polno: n. pr. Glava, Vrh, Konj, Brana, Baba, Možic, Storžič, Kot, Košuta, Petelin.

²⁾ Po Levčevem „Pravopisu“ §§ 596, 601.

izhaja od pridevnika in ne od nosilca pomena, od samostalnika; tuhtanje, kateri pridevniki se naj pišejo z veliko, je bila poguba vsemu pravilu. To je obžalovati tem bolj, ker je vzrok tej zmedi nemščina, ki glede pridevnikov tudi ni postopala enotno; njen nazor, da naj se pridevniki pišejo z malo, se je pomotoma prenesel tudi na slovenščino. — Pravilo o pisavi „Novo mesto“ je obdržal dr. Sket skoraj doslovno.

Z Janežičevim pravilom nam baš v najkočljivejši točki („Novo mesto“? Bohinjsko jezero? Bohinjska Bistrica?) še danes ni pomagano. Kak nered je i poslej bil v pisavi, nam izpričuje katerikoli spis. Vzemimo le knjigo, ki ji moramo prisvajati merodajno veljavnost v odločilnih literarnih krogih, Erbenovo „Vojvodstvo Kranjsko“, ki ga je izdala Matica Slovenska l. 1866. V tej knjigi je nametana glede pisave taka mešanica, da ne moremo iz nje izbrskati niti najmanjšega enotnega pravila. Zgledov je dovolj na vsaki strani.

Deset let po omenjeni izdaji Janežičeve slovnice nismo nič kaj na boljsem. Levstik se je v svoji slovnici „Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen“ (1866) vprašanja jedva dotaknil. Vendar se iz zgledov v § 19. (str. 23) da sklepati, da stoji na Janežičevem stališču; on piše Vinji verh, Zlati rep, Beli grad, Bežji grad, in (po pravici) hudo obsoja sklanjatev: Novomesto, Novomesta itd. „Novice“ (n. pr. l. 1873.) pišejo vse vprek: Novomesto (str. 30 in večkrat), vmes pa tudi Novo mesto (59, 127, 308), a Škofja Loka (30); nadalje Toškočelo (162), Debela peč (281), zgornja Krma (281) itd. Nedosledno se pišejo tudi svetniška krajevna imena: Šempeter (165), Št. Peter (197), Šent-Peter (št. 33, oklic); Šentjernej (53, 204). Brezdvomno pa vlada v tem letniku vsaj ena smotrena tendenca: da bi se pisali pridevniki od lastnih imen z veliko začetnico: n. pr. deželni zbor Koroški, Goriški, Brnski, Praški (398), okraj Kamniški, Krški itd. (373).

V tem načelu se zasvita zora rešitve našega vprašanja: če se nedvomno reši način pisave pridevnikov, potem bi bila tem laglja rešitev pisave samostalnikov. Kakor je praktični Bleiweis v svojih „Novicah“ tudi v mnogih drugih ozirih ustanovil našo pisavo, tako je zastavil svoj organizatorni svod tudi tukaj. Dve leti pozneje (l. 1875.) se je obrnil do „svojega prijatelja in strokovnjaka v jezikovnih zadevah“, do Cigaleta, z vprašanjem „Ali naj pridevnike od zemljepisnih lastnih imen pišemo z veliko začetno . . . črko ali z malo?“ Kajti, tako poroča v „Novicah“ (1875, 361), „pisatelji slovenski zelo omahujejo o tem, kako naj bi pisali imenovane pri-

devnike; ...zato jih piše ta z veliko, ta z malo. »Novice« isto guganje ...vidijo tudi v pisavi drugih Slovanov. In vendar bilo bi želeli nekake stabilite. Na istem mestu je natisnjen Cigaletov odgovor.

Cigale se je, preden je odgovoril, o vprašanju temeljito poučil, zasledujoč njega razvoj pri vseh Slovanih in ozirajoč se na mnenja merodajnih mož. Doslednost je našel le pri Miklošiču, ki piše vse besede — tudi samostalnice — z malo, ter pri Vuku Štefanoviču, ki, stoječ na baš nasprotnem stališču, rabi pri vseh lastnih imenih, samostalnikih in pridevniki, veliko začetnico. Drugod pa nikjer ni gotovega pravila. Vendar se bo treba odločiti za eno enotno načelo; Miklošičevo zato ni prav sprejemljivo, ker se lastna imena pač povsod v pisavi kolikor toliko ločijo od drugih in so vse pisave domala edine v tem oziru, da se vsaj samostalniki lastnih imen pišejo z veliko. „Doslednost do zadnje pike“ se da po Vukovem načinu prav lahko doseči, tudi je „logičneje, pisati še pridevnike z veliko črko, kakor se tudi pridevnik na — ov od osebnih imen (dasi je le svojivni pridevnik kakor so oni) piše z veliko črko“. Svoja izvajanja zaključuje Cigale tako: „Jaz torej mislim, da bi **pridevnike** vsaj od imen mest, trgov in vasi, gora in voda in podobnih bilo primerneje pisati z **veliko** začetno črko“.

Cigaletova izvajanja, ki so prva zasnovana na širši podlagi, so važna tudi zato, ker prvič poudarjajo načelo, ki mora biti zlasti merodajno pri takih zunanostih, kakor je raba velikih pismenk, češ, „tukaj ima ozir na primernost, na to, kaj je ‚oportun‘, svoje opravičene mesto“. Čim večja enostavnost, tem bolj ustreza praktičnim potrebam: „ozir na razločnost in razumnost svetuje rabiti veliko začetnico“. Izmed zgledov, ki jih Cigale navaja v prilog svojega pravila, nas posebno zanimajo tisti, ki so tvorjeni od lastnih imen, rabljenih tudi za občna imena (Dolina: dolina, Dobrava: dobrava, Dvor: dvor, Grad: grad, Jezero: jezero, Njive: njive, Otok: otok, Planina: planina, Polje: polje, Potok: potok); pri teh je treba velike začetnice, sicer bi se često na vedelo, je li kaj Dolinsko ali dolinsko itd.

Tako je Cigale, pač ne vedoč, da je bil njegov prednik že Pohlin, ustanovil enotno pravilo: samostalnik in pridevnik od lastnega imena se pišita z veliko; baš v naši preporni točki pa je ostal na sredi pota. Tu so morali nastopni pravopisci začeti z delom, ako so hoteli vsaj v teoriji rešiti do konca lastnoimensko vprašanje.

A tekla so leta in leta in nihče se ni oglasil; pisalo pa se je zopet nedosledno v vseh ozirih in Cigaletova pravila so se bolj in bolj pozabljala. Trdno pa se jih je držal eden mož, ki bi bil kakor nihče drugi poklican, da bi izrekel definitivno besedo: ta mož je bil Levstik. Kakor poroča Fr. Levec kot urednik „Ljubljanskega Zvona“ l. 1890. na str. 119. v 2. opombi, je Levstik „zadnja leta svojega življenja vsako lastno ime, sestavljeno od dveh imen, pisal dosledno pri **obeh** besedah z veliko začetnico: Novo Mesto, Rimske Toplice itd.; ravno tako Ljubljanski, Novomeški itd.“. S tem je Levstik storil še tisti korak, ki je bil potreben na Cigaletove prve korake. Žal, da je Levstik v svoji skriptorski dobi izgubil tisto ognjevitost, ki mu je prej toliko koristila in — škodovala, in še bolj žal, da jo je, kolikor je je bilo, pokazal le v zasebnosti in ne v javnosti. Ko bi bil on ta svoj pravopisni nazor tudi izrečno in javno zastopal, bi mi najbrž bili že dobro četrstoletje v pisavi Novo Mesto, Črna Prst na jasnem. Tega pa ni storil, dasi je imel, kakor nam poroča Levec, svoje trdno načelo.

Že Levstikov privatni vpliv je imel svoje znatne posledice; „na Levstikovo ustno priporočilo“ se je namreč Levec, kakor nam poroča na navedenem mestu, „nekaj časa ravnal“ po tej pisavi tudi v „Zvonu“; res čitamo n. pr. v „Zvonu“ 1884. str. 24/5 (v Lahovi razpravi) med drugimi tale imena¹⁾: „Bohinjsko Jezero, Bledsko Jezero (pred Jezerom), Črna Prst, Stare Fužine, Srednja Vas. — In še več let za ono Levčevo izjavo (iz l. 1890.) piše novoustanovljeni „Planinski Vestnik“ v prvih treh svojih letnikih (1895 do 1897) redno, dasi ne vedno: (1895) Gornji Grad, Turski Žleb, (str. 4), Šmarna Gora (13), Robanov Kot (15, 90) itd. Leta 1898. pa stoji „Plan. Vestnik“ namah na drugem stališču: tistih z veliko pisanih: „Grad, Vrh, Sedlo“ redno ni več; navadno se pišejo z malo.

Odkod ta prevrat? Povod mu je pač sledeč: L. 1890. je dr. Sket odgovarjal v „Zvonu“ na J. Lendovšekove opazke („Zvon“ 1889) glede njegove izdaje Janežičeve slovnice. Lendovšek je bil med drugim zahteval, naj se uvažujejo tudi oblike „Novo Mesto“, „Kanalna Dolina“, „Dunajska Cesta“, in je pogrešal točne določbe o pisavi pridevnikov (Ljubljanski itd.)²⁾ Levec je v navedeni pripombi

¹⁾ Na nekakem nasprotnem stališču je (vsaj — včasih) stal „Kres“, ki piše 1881, 24: „jadransko morje“, 1882, 144: „huda luknja“, sicer tudi „Zvon“ še 1890, 31: na „gosposvetskem polji“. — Doslednosti ne iščimo ne tu ne tam.

²⁾ „Ljubljanski Zvon“ 1890, 118—119.

povedal, da je opustil ono Levstikovo pisavo in da se zdaj drži pravila: „Kadar je drugi del lastnega imena appellativum (t. j. občno ime), piši je z malo začetnico, tedaj: Črno morje, Gorenja vas, Šmarijina gora, Dunajska cesta, Nove ulice“. Kadar se je pa ta appellativum izprevrgel v lastno ime, pisati je oba dela z veliko začetnico: Novo Mesto, Škofja Loka, Rimske Toplice, Slovenj Gradec, Velike Lašče, Zgornji Tuhinj, Laški Videm, Laška Gorica, Dolenji Logatec itd., kajti narod vse take kraje, izpustivši pridevnik, imenuje večkrat samo: „Mesto, Loka, Toplice, Gradec, Lašče, Tuhinj, Gorica itd. Ravno tako piše naš list: Ljubljanski, novomeški itd.“.

Levec je torej z l. 1890. v dveh ozirih zapustil Levstikovo, oz. Cigaletovo pisavo: 1. pridevnikom prisoja malo začetnico in 2. pri dvobesednih lastnih imenih razlikuje dvoje vrst z ozirom na to, ali se rabi samostalni kot tudi sam kot lastno ime, ali ne. — Ta važna Levčeva opazka, ki je oznanjala povsem novo načelo, je po vsej priliki ostala malo opažena. In celó, ko je Levec odložil uredništvo, je njegovo pravilo — najbrž premalo umevano — iznova zmedlo našo pisavo. V „Zvonu“ 1893. čitamo n. pr. na str. 161 vse „Grade“ z veliko: Stari Grad, Kovačji Grad, a (str. 163) vse „gore“ in „vrhove“ z malo, dva „Brega“ z veliko, ne da bi mogli zanesljivo dognati, zakaj to, zakaj ono. V direktnem nasprotju z Levcem pa se piše na str. 164 „loka“ v vseh slučajih z malo (tudi Škofja loka“ i. dr. Knjige in časopisi so vobče ostali pri starem — neredu!

Izrečno pa je zastopal ono Levčevo pravilo tri leta pozneje temeljiti in dosledni o. St. Škrabec na platnicah 3. štev. XII. letnika (1893) svojega „Cvetja“, kjer je baš tedaj objavljaj „Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo“. Pri pridevnikih se tu dela razlika med osebnimi ter družinskimi, ki se oboji naj pišejo z veliko (Janezov, Janežičev), in izpeljanimi iz drugačnih lastnih imen (azijski, kamniški), ki se naj pišejo z malo. Takisto zahteva Škrabec pisavo Škofja Loka itd., ker je Loka sama že lastno ime, a Gorenja vas, ker tvorita šele obe besedi lastno ime, ne pa „vas“. Razlikuje pa se od Levca slučajno baš pri njega vodilnem zgledu „Novo Mesto“, ki ga sam (Škrabec) piše „Novo mesto“. — Tudi Škrabčeva pravila niso segla med pišočo maso, ki „Cvetje“ pozna jedva po imenu.

(Konec prihodnjič.)

Pisava krajskih lastnih imen.

Dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

leta 1899. je izšel Levčev „Slovenski pravopis“. Temu dejstvu pripisujem vpliv, da je „Planinski Vestnik“ že l. 1898., kakor smo slišali, opustil dotedanjo pisavo („Črna Prst“ itd.) ter pričel pisati Črna prst (str. 105) itd., pa: Stare Fužine (106), Železna Kaplja (50); in te pisave se je odslej list držal, kolikor je pač mogel in vedel. — Tudi v drugih spisih in knjigah (geografskih) so se pisatelji skušali ravnati po Levčevih pravilih.

Ali je bilo torej konec zmot? V teoriji: da! Levec je v „Pravopisu“ v § 214. in §§ 576.—589. naše vprašanje obrazložil tako temeljito, da bi se v teoriji pač vsak slučaj dal uvrstiti pod eno izmed teh točk. Pravilo (Škofja Loka: Dolenja vas) je pogojeno jako fino; tudi ni dvoma, da ono edino zadene bistvo dotičnih lastnih imen. Ko bi se torej pri vprašanjih, kakor so pravopisna, mogli ravnati povsod po stvarnih in vsebinskih razlogih, bi bilo to pravilo vzorno. A žal, da se ne moremo ravnati, in sicer, ker ni „oportunsko“ (Cigaletov razlog!) in ker je načelo v praksi neizvedljivo; oboje iz sledečih razlogov:

a) Nemogoče je, za vsak slučaj vedeti, ali se tisti občni samostalnik („mesto, vas, vrh, potok, hrib, kot, peč, dol, dvor, graben, kamen, rupa, boršt“ itd., ali celo: „trava, trn, cesta, rep, svet, bajta, lojtra“ itd., ki se tudi nahajajo v krajevnih imenih) rabi tudi **sam** kot lastno ime ali ne, da bi torej vedel, naj li pišem „Konji Rep“ ali „Konji rep“ (na Štajerskem), „Škoflja Riža“ ali „Škoflja riža“, „Pijana Gora“, ali „Pijana gora“ itd.¹⁾ — Saj se je celo Levcu primerilo, da je l. 1890. pisal „Novo Mesto“ kot najznejši zgled za naše pravilo, a l. 1899. piše v „Pravopisu“ § 577. „Novo mesto“! Ako torej njemu pri tako znanem imenu pisava

¹⁾ Po „Pravopisu“ se n. pr. piše „Menina planina“; in vendar imenujejo domačini na štajerskem severnem pobočju to pogorje le „Planina“, nikdar s pristavkom Menina; potemtakem bi bilo pravilno: „Menina Planina“. — Pravopis zahteva „Gornji grad“; „grad“ sam okoličanom res ne služi za lastno ime, pravijo pa mu nakratko — „Trg“. Kako pravilo bi veljalo tu?

ni bila jasna, kako se naj pričakuje sploh od kakega zemljana, da bi pri stotinah, tisočih slovenskih krajepisnih imen po tem pravilu mogel vedno pravo pogoditi! Prekratko bi bilo njegovo življenje, da bi vse proučil in se vseh krajev naučil, zlasti ker enega krajinskega objekta ne imenujejo vsi prebivalci enako.

Na razne dvoumnosti, ki nastanejo pri taki pisavi, je že Cigale opozarjal; dasi ne prisojamo temu ugovoru odločilnosti, se vendar tudi ne sme premalo uvaževati; skupine „Mrzla gora“, „Črna dolina“ itd., ali celo „Dolgi hrbet“, „Konjski rep“ morajo osobito v začetku stavka postati resno in smešno dvoumne. — Popolnoma na jasnem pa smo si za vsak slučaj, če pišemo dosledno oba dela z veliko: „Mrzla Gora“, „Dolgi Hrbet“, „Mala Vrata“, „Velika Kavka“ itd.

b) Odločitev po Levčevem pravilu je tem težja, ker po njem ista občna imena morejo v enem slučaju veljati — bodisi sama zase, bodisi v zvezi s pridevnikom — za lastna imena, v drugem slučaju pa ne. „Ljubljanski Grad“ je tudi po „Pravopisu“ prav, kakor seveda tudi vas „Grad“ (= Bled), dosledno bi pričakoval, da smem pisati tudi Mali Grad, Gornji Grad, Hudi Grad, a po onem pravilu (menda?) ne smem, ako res govore okoličani vedno le „Mali grad“ in nikdar le „Grad“ — kdo ve? Podobno je z drugimi imeni: ker imam pod Triglavom dolino Kot, bi pričakovali, da se mora pisati tudi Robanov Kot (dolina pod Ojstrico), a po „Pravopisu“ bi bilo prav le „Robanov kot“. V podobno zadrego nas pripeljejo imena: Jezero: jezero, Vrh: vrh, Gorica: gorica, Planina: planina, Breg: breg, Križ: križ, Otok: otok, Polje: polje, Selo: selo, Cerkev: cerkev, Gozd: gozd, Toplice: toplice, Glava: glava i. dr. —

Naši pisci so se izmotavali iz zadrege, kakor so mogli. Ako se ne motim, so se slutoma držali najbolj načela, da pišejo z veliko ista občna imena, ki se rabijo kot lastna nekako razdvojno: s temi-le pristavki: Gor(e)nji (Zgornji) — Dolenji, Veliki — Mali, Stari — Novi i. dr.; n. pr. Gorenje Ravni: Dolenje Ravni, Veliki Triglav: Mali Triglav, Stare Fužine i. dr. Jasno pa je že po površnem preudarku, da nas tira to načelo v še večjo nedoslednost; prvič ne odgovarja vsakemu „Gorenji, Veliki, Stari“ tudi primerni „Dolenji, Mali“ itd. Pri „Starih Fužinah“ bi bili že v zadregi, a nasprotno poznamo „Novo Štífto“, Stare pa ne; Orožen omenja v „Vojvodini Kranjski“, na str. 203. „Velike Uplje“; „Malih Upelj“ pa gotovo nikjer ni, saj se mi iz zanesljivega vira zatruje, da niti „Velikih Upelj“ nihče — ne pozna. Povsod nadalje vidim zapisano Železna Kaplja, in vendar ljudstvo,

če se ne motim, nikoli ne govori o „Kaplji“ sami, in poleg „Železne“ ni kake „Svinčene“ ali podobne Kaplje. In drugič: kakor pri navedenih pridevniki, tako bi se tudi pri vseh ostalih dala najti kaka razdvojnost (k Črnemu Potoku: Beli Potok, k Pustemu Polju: Ravno Polje, Lisičja Jama: Volčja Jama itd., in bi torej bilo pričakovati, da se tudi taka lastna imena pišejo le z veliko; a ta nahajamo pisana večinoma z malo. Zlasti bi pričakovali tudi po „Pravopisu“, da bi se ista imena, ki pa so krajinsko med seboj oddaljena, pisala z veliko: ako stoji v „Pravopisu“ (§ 576, a) Slovenj Gradec (ki ga sicer nazivljejo posod le v celoti, ne le kot „Gradec“!), potem bi smeli tudi pričakovati pisavo „Ajdovski Gradec“ in naposled isto pisavo vseh „Gradov“. ¹⁾

Zopet so vse težave odstranjene, ako pišemo **obe** besedi dosledno in vedno z veliko.

c) Pri vsakem lastnem imenu imamo neizbrisljivo zavest, da je njega nosilec, njegov glavni del samostalnik; ako že torej lastna imena načelno pišemo z veliko, je vse bolj naravno, če prisodimo veliko začetnico vsaj samostalniku, prej nego pridevniku. „Zidani“ most je za nas v prvi vrsti in vselej most (torej Most!), potem šele „zidan“; „Pasja“ dolina je vedno in vsekakor dolina (torej: „Dolina“!), „Šenturška“ gora je za nas stalno „Gora“, „Krvavi“ kamen je in ostane „Kamen“ itd.! Proti tej zavesti delamo, ako pišemo take samostalnike z malo. Posebno neumestna je mala začetnica tam, kjer so dotični samostalniki že izgubili svoj prvotni pomen in opravljajo le lastnoimensko službo; n. pr. gora v „Kranjska“ gora, „Višnja“ gora; tu se nič ne misli na pravo goro, ampak na dotično selo, ki mu je pojem „gore“ lasten. Že to nas napotuje, da pišimo „Gora“, ne glede na možno dvoumje, da je Kranjska „gora“ kaka „gora na Kranjskem“ — Podobno v drugih slučajih.

Da se takih občno-lastnih imen velika pisava ni hotela prav prijeti, temu je najbrž vzrok tudi ta, da se je pisčevim očem upirala besedna podoba velikopismenskih navadnih samostalnikov: Potok, Trn, Cesta, Hrib, Čelo itd. Pri kaki bolj odročni besedi se ni nihče upiral: Bistrica, Kaplja, Fužine, Rovt, Pulfernica, Štifta, Loka, Tuhinj, Prosek, Kopa i. dr. Zelo značilno je, da se baš tujke in popa-

¹⁾ Hoteč se ravnati po pravilih „Pravopisa“, so pisci uvedli pisavo *Velo polje*; ne vedoč, da se nahaja ondi tudi „Malo“ polje; s tem je polje tu že očitno dobilo znak lastnega imena in je torej treba pisati: *Velo* (t. j. Veliko, ne Belo!!) *Polje* *Malo Polje*.

čenke brez obotavljanja pišejo z veliko, domačinke ne; domalega brez izjeme nahajamo „Julijske (germanizem je Juliške!) Alpe“, (n. pr. „Plan. Vestnik“ 1899, 13; 1903, 40; 1909, 35) pa „Julijske (oz. Kamniške, Savinjske itd.) planine“! Ko so vendar tukaj „Alpe = Planine“. (Gl. „Plan. Vest.“ 1899, 13; 1909, 74.) Le enkrat sem zapazil pisavo, ki je bila doslednejša: „Julijske alpe“ („Plan. Vest.“ 1901, 146). Tudi tujko Dolomiti pišejo redno z veliko („Plan. Vest.“ 1901, 173; 1904, 70).

Torej tudi iz tega razloga se priporoča, da pišimo obe besedi dosledno z veliko začetnico.

Pravilo v „Pravopisu“ nas ni in ne bo privedlo do edinstva in jasnosti. V merodajnih slovenskih spisih ne najdemo pisave, iz katere bi se mogli priučiti določenega postopanja. Orožen v „Vojv. Kr.“ piše: Petrovo *brdo*, Nemški *Rovt* (oboje na str. 32); na str. 42 „Beli Mel“, a na str. 16 „Suhi **plaz**“; na str. 62 „Ljubljanski Grad“ in „Ljubljansko **barje**“; na str. 26 „Dovški križ“, na str. 16 Križ. Pri vseh teh parih besed bi bilo treba postopati enotno, ker je položaj vsakikrat enak; n. pr. kakor Ljubljančani hodijo na „Grad“ se izprehajata, tako hodijo lovci na „Barje“ (brez pristavka „Ljubljansko“) in „Dovški Križ“ je gora prav tako, kakor je Križ (brez pristavka) znani široki vršac nad Kriško Steno; torej bi se moral tudi po Levčevem pravilu pisati z veliko. Proti temu pravilu pa je pisal Orožen „Ferdamanova (?) Polica“ (str. 16). — Druga strokovna knjiga, ki prihaja tu v poštev, je: F. Seidl, „Kamniške ali Savinjske Alpe“ (1907—1908). Prof. Seidlu se pozna, kako ga je mučila dvoumnost dotičnih pravil v praksi; prirojeni čut ga je napotil, da je pričel pisati vse dele imen z veliko: Strelčeva Peč (138) itd., dosledno pa si tega načela seveda ni upal izvesti.

Isto pisanost opazujemo v „Plan. Vestniku“, ki mora, kar se tiče krajevnih imen, krčiti pot razvoju slovenskega jezika. Ko sem konec leta 1908. jaz prevzel njega uredništvo, tudi nisem vedel, s kakim načelom naj izhajam.

Da nas privede pravilo „Pravopisa“ do vedno novega omahovanja, se mi je pokazalo, kamor sem pogledal, n. pr. tudi iz dveh uradnih publikacij za l. 1909., ki sta se očitno ravnali načelno po Levčevih in Škrabčevih pravilih. V mislih imam „Catalogus cleri... dioecesis Labacensis“ za l. 1909. (shematizem duhovnikov Ljubljanske škofije) in „Ročni zapisnik“ ... za šolsko leto 1908—1909 (shematizem slovenskega učiteljstva). Obe knjigi navajata seveda vsaj važnejša krajevna imena, a dosledna pisava se jima ni posrečila.

In najnovejša izdaja Janežičevega slovarja (1908) se takisto včasih ravna po „Pravopisu“, včasih ne; tako piše n. pr. naravnost proti § 576, a) „Pravopiša“ tako-le: Mala nedelja, Nova štifta, Polhov gradec.

Iz vseh premostrinjanj se je naposled izluščilo dvoje jasnih uspehov, eden dovršen, eden šele začrtan: a) za dognano se sme smatrati, da se prva beseda v lastnem imenu vsekakor piše z veliko; b) glede ostalih pelje le dvoje načel za vsak slučaj do nedvomnega cilja: α) če se namreč pišejo vsi deli skupaj kot ena beseda (Višnjagora, Novomesto, Gornjigrad itd.), ali pa β) če se piše vsak del, ne samo prvi, z veliko začetnico.

Načelo α) je tuintam precej v veljavi, zlasti na Goriškem in v Istri (Petrovobrdo, Opatjeselo, Doberdob, Nemškirut, Št. Viškagora, Krvavipotok). Ta pisava bi bila prav prikladna, ker so ž njo na najenostavnejši način odstranjene vse težkoče in ker nas k njej napotujejo imena prebivalcev (Novomeščani, Kranjskogorci) in tvorba pridevnikov (Višnjegorski, Gornjegrajski). Odvrača nas pa dvoje pomislekov: prvič nastanejo prenerodne oblike, ako se take sestavljenke sklanjajo (n. pr. nad „Frdanimipolicami“), in drugi č bi morali skupaj pisati tudi lastna imena, sestavljena iz treh in več besed, a to bi dalo neumljive, monstrozne besede (Svetikrižpibelihvodah, Devicamarijavpolju, Svetijuriobjužniželeznici, Svetipeterpodsvetimigorami i. dr.). Zato se mi zdi ta pisava nevzdržljiva.

Preostaja torej le še eden način: da se i posamezni deli pišejo tudi z veliko, kakor se piše z veliko prva beseda (Novo Mesto, Črna Prst, Zidani Most). Zdi se mi potrebno, da se vrnemo k načelu, ki ga je zastopal Levstik. Z absolutno doslednostjo so po tem načelu pisana vsa imena v naših uradnih „občinskih slovarjih“ („Gemeindelexikon von Steiermark“, 1904; „Gemeindelexikon von Krain“, 1905). In naj se proti uradnemu uniformovanju in nerednemu jezikovnemu nasilju v mnogih slučajih po pravici sliši mnogo pritožb: včasih tudi — sit venia verbo — slepa kura najde dobro jezikovno zrno.

Tudi „Slovenska Matica“ se je pri zemljevidu slovenskega ozemlja in v dr. Potočnikovi knjigi „Koroško“ odločila za pisavo „Novo Mesto“, „Črna Prst“, „Gornji Grad“ itd. Na isti način bo odslej pisalo tudi „Slovensko Planinsko Društvo“ krajepisna imena v svojih publikacijah in zemljevidih.

Temu načelu naj bi se pridružila vsa pišoča javnost, da pridemo do edinstva v tej zadevi, ki je tem

važnejša, ker nam je složno nastopati proti tuji tendenci, da bi se naša slovenska imena po možnosti potiskala v kot.

* * *

Preudarivši vse slučaje in zasledujoč zgodovino našega vprašanja, sem se odločil za tale **pravila**:

I. Glede lastnega imena samega.

1) Z veliko začetnico se piši vsako krajinsko lastno ime, in sicer

a) edina, oziroma prva njegova beseda brezizjemno vedno;

b) takisto naj se pišejo z veliko vse ostale v enojno lastno ime združene besede, izvzemši edino predloge.

Opomba. Za lastno krajinsko ime pa velja vsako kakemu kraju in prostoru kateregakoli obsega kot **trajno** pripadajoče ali dodeljeno ime v svoji celoti: dežele, gore, doline, morja, jezera, reke, potoki, studenci; jarki, rupe, jame; ceste in poti (s stalnim imenom); imena za stalno dana po kakovosti površja: gozdi, travniki, močvirja, planine, skale, meli, plazovi, skoki, grebeni, škrbine, trnje; naselbine z vsemi svojimi deli: mesta, vasi, sela, kapele, koče (n. pr. planinske), palače, vodnjaki; ulice, trgi, predmestja, okrajji, nabrežja, promenade i. dr.

Zgledi: Z veliko torej pišimo: a) razen navadnih (Koroško, Krn, Skuta, Bogatin, Jama, Zagorje, Luknja, Škarje, Gospodična¹⁾ itd.) tudi take skupine: V Vinogradih (Gemeindelexikon von Steiermark 47), Za Klošтром (n. m. 29), Med Gorami (n. m. 21) Pod Pečjo, Pod Lesom itd. — b) Imena sledečih vrst:: Novo Mesto, Beli Potok (vas in potok), Črna Prst, Višnja Gora, Srednja Vas, Bela Cerkev, Mrzla Draga, Veliki Kot, Savinjske Planine, Jadransko Morje, Tihi Ocean, Črni Studenec (v Pišnici), Blejsko Jezero, Kriški Podi, Suhi Plaz, Logarjeva Dolina, Sorško Polje, Ljubljansko Barje, Postojnska Jama, Kriška Stena, Kamniško Sedlo, Kačja Rida, Žagana Peč, Hudičev Boršt, Dolga Njiva, Rudolfova Skala, Aljažev Dom, Narodni Dom, Kadilnikova Koča, Kugyjeva Pot, Dunajska Cesta (v Ljubljani), Kolodvorska Ulica, Vodnikov Trg, Karlovsko Predmestje, Mestni Log, Prisojna Pot (na Ljubljanski Grad), Jubilejski Most. Nadalje: Sv. Trije Kralji, Špik nad Policami, Sv. Peter pod Svetimi Gorami, Sv. Juri ob Taboru, Voda za Oltarjem (v Gorjancih), Vrh za Steno, Jezeró pod Splevto itd.

¹⁾ Studenec v Gorjancih.

c) Z malo začetnico pa se seveda piši vsaka beseda, kadar služi le kot občno ime, n. pr. „Rudolfova skala“ bi bila kaka skala, ki je slučajno last kateregakoli Rudolfa, ne da bi se imenovala po njem, dočim je Rudolfova Skala kot krajepisno ime znana vsem izletnikom h Klanškima Jezeroma, „Dunajska cesta“ je vsaka cesta na Dunaju, a „Dunajska Cesta“ je ulica v Ljubljani, v Celju itd. „Aljažev dom“ je domovinski kraj kakega Aljaža, „Aljažev Dom“ pa je planinski hotel v Vratih, imenovan po slavnem župniku Jakobu Aljažu. Turski Žleb je lastno ime; „Turski žleb“ je katerikoli žleb v Turah. „Babji Zob“ je znana gora, „Babji zob“ bi bil resničen zob kake osebe z imenom Baba.

Z malo začetnico se pri kratiki „sv.“ tudi imena svetnikov ločijo od krajevnih svetniških imen: ¹⁾ „sv. Juri“ je svetnik, Sv. Juri (ob Južni Železnici) je kraj. Ako ima krajevno ime zverženo obliko (Šmarije, Šenčur), potem je zamenjava itak izključena; takisto tudi, če se rabi pri krajevnem imenu oblika „Šent“ (Št. Jakob ali Šent Jakob), ki se svetnikom („sv.“) ne prideva.

2.) Z veliko začetnico pišimo tudi prebivalce dežel, pokrajin in naselbin: Kranjec, Gorenjec, Bohinjec, Kraševce, Ribničan, Novo-meščan, Pustopoljec itd.

III. Glede pridevnikov od krajinskih lastnih imen:

Ako se hočemo tudi pri pridevniki izogniti vsem neskladnostim, kaže najbolje, da se poprimemo Cigaletovega in Levstikovega načela: pišimo tudi vse pridevnike od lastnih imen brezizjemno z veliko začetnico!

Edino ozir na obično nemško pisavo, ki se pri pridevniki izogiblje velike začetnice, je bil kriv, da so se slovenski pisci tako upirali podreditvi pridevnikov pod isto načelo, kakor so ga skušali uveljaviti pri samostalnikih; dasi je bil pri pridevniki, ki so vedno le enobesedni, sila preprost! — Po nemščini je tudi posneta enostranost, da se dovoljuje velika začetnica pridevnikom od nekaterih t. j. osebnih imen: ²⁾ na to enostranosti je opozoril n. n. m. že Cigale. — Vsak lastnoimenski pridevnik bodi torej kot tak označen.

Naš vzor bodi latinščina, ki v njej pišemo z veliko vsa lastna imena in njih pridevnike: Tako si ostanemo dosledni. Pišimo torej vedno in v vsaki rabi: Slovenski, Nemški, Avstrijski, Črnogorski, Ljubljanski, Savinjski, Logarski, Tržaški, Blejski, Kurjevaški, Uršu-

¹⁾ V tej točki se pridružujemo natančnim Levčevim pravilom v „Pravopisu“ §§ 582—588, izvzemši, kar nasprotuje našemu splošnemu zakonu.

²⁾ Glej Levec, Pravopis §§ 596, 597; Škrabec, Cvetje XII, 3.

linski itd., kakor pišemo: Milanov, Janezov, Prešernov, Koseski, Turnograjska itd.

Na najenostavnejši način zdaj razlikujemo lastna imena od takih občnih, ki se jim prideva lastnoimenski pridevnik, dočim doslej nismo bili nikoli na jasnem. Nekateri zglede smo navajali že zgoraj (pod I, 1, c); pisali bomo „Ljubljanski Grad“, pa Ljubljanska srajca, Koroška Bela: Koroško *narečje*; Savinjsko Sedlo: Savinjski sir (Savinjsko sedlo bi bilo kako sedlo, ki ga rabijo Savinjeci); Kranjska gora je katerakoli gora na Kranjskem, „Kranjska Gora“ je = Kronau, Kranjskogorski je pridevnik h „Kranjski Gori“, že v pisavi označujoč svoj izvor od lastnega imena.

S temi pravili pridemo do enotne, umljive in umne pisave.

Aristides:

Ljubiš, dekle, povej . . .

Ljubiš, dekle, povej,
 noč — da ne bo tako dolga!
 Mesec ne more z vej,
 belo haljo zapletel je vanje:
 tak sem zapletel sanje
 v tvojih pogledov trnje,
 v tvojih poljubov medeni cvet.
 Reši me — nekaj se trga,
 čutim kakor trepet
 ujete tenčice pred vetrom,
 ujetih sanj.
 Predno bo dan,
 reši me vej:
 ljubiš, dekle, povej!

